

Georges Laferrière

L'avaluació creativa

Una proposta dirigida als ensenyants i animadors

L'avaluació ha de demostrar sense ambigüitat l'eficàcia de l'ensenyament i els mitjans d'avaluació seleccionats han d'ajudar a la recopilació de dades que permetin una anàlisi sòlida i completa. L'avaluació ha de ser, abans que res, una plataforma per a l'argumentació, la crítica i la participació del professor i dels estudiants en el seu propi progrés i desenvolupament.

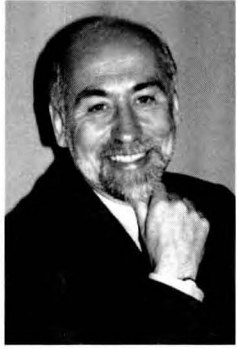
Segons Lamo (1975), tota opció metodològica és també ètica. Conforme a aquesta afirmació i després d'haver escollit un model d'intervenció basat en la barreja que relaciona diferents camps d'aprenentatge (afectiu, cognitiu, perceptual, psicomotor, social i verbal), hem optat per mitjans d'avaluació que també facin referència a la nostra opció ètica.

En efecte, quan donem classe d'art dramàtic utilitzem tècniques i instruments quantitatius i qualitatius, jugant amb l'efecte sorpresa, el plaer d'expressar-se i la passió de participar en un taller, ja que els esdeveniments fortuïts, inesperats i sorprenents en cap cas poden ser subestimats sense una costosa pèrdua d'informació per a l'avaluador.

Sabent que tota classe provoca efectes no buscats o no pretesos i que hi ha molts efectes que no són observables per les tècniques disponibles, la tècnica de la barreja ha estat aplicada també a l'avaluació. Massa vegades, a la feina, l'èmfasi en els resultats o en el producte final impedeix la comprensió de la dinàmica processual de la classe. Posem molta energia en el procés de formació, és per això que hem d'aplicar el mateix procediment per a l'avaluació.

Cos, cor i cervell per avaluar i trobar el punt d'unió i de demarcació entre l'art i l'educació, la teoria i la pràctica. Dibuixar, escriure, cantar, parlar, jugar, ballar..., la creativitat al servei de l'avaluació per permetre una millor expressió d'allò que es viu, avaluar d'una manera diferent, comprovar diferents dades, recollir informacions escrites i donar la paraula a tothom. Hem aplicat a la pràctica aquesta afirmació de Wilson (1977;249) "*el científic social no pot entendre la conducta humana sense comprendre l'estructura en la que els subjectes interpreten els seus pensaments, sentiments i accions*".

L'avaluador, per tant, ha de viure el programa a partir de com és viscut per aquells que hi participen, aprendre els seus sentiments, judicis, explicacions, il·lusions, percepcions i frustracions, i acceptar aquesta experiència en els seus canvis, incertesa, ambigüitat i sorpresa. Els dissenys experimentals preordenats són substituïts per dissenys flexibles, emergents i progressius, que sorgeixen de la dinàmica de la mateixa investigació en el procés d'interacció i diàleg entre l'avaluador i la realitat.

Hem intentat desenvolupar instruments susceptibles de respectar aquesta filosofia: ser atent, escoltar, donar l'oportunitat d'expressar-se, escriure, comentar, analitzar, criticar... a tots els que han participat en el procés d'investigació.

Segons Stake (1978), la utilitat d'un informe d'avaluació recau en què sigui capaç de recollir aquesta multitud de significats, experiències i sentits, de manera accessible a la gent que els ha construït. Per això, el llenguatge amb el que es presenten les dades, no pot, amb l'excusa de la precisió, la objectivitat o l'exactitud, posar barreres a la comprensió natural. És, contràriament, un llenguatge sensible al llenguatge quotidià, no especialitzat, de l'audiència.

Tots vivim en un món concret, en un món de metàfores, anècdotes, de forts sentiments de relacions personals. També els professors i els estudiants viuen en aquest món. Quan prenem decisions per nosaltres mateixos, ho fem basant-nos en aquest món concret. La mena d'informació per la qual una persona actua, es posa en moviment, ha de ser significativa en termes d'aquesta experiència personal. Això significa utilitzar metàfores, anècdotes..., en definitiva, concebre l'avaluació com una missió intel·lectual, emocional i corporal en el cas de l'art.

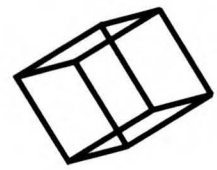
L'elecció d'un mitjà d'avaluació, qualitatiu o quantitatiu, està relacionat amb l'objecte, l'objectiu i el problema que cal resoldre. Cada vegada més, en el món de l'ensenyament, aquests dos tipus d'avaluació es perceben com a eines complementàries susceptibles de revelar certs aspectes particulars d'un fenomen o d'un objecte d'estudi. Així, buscant instruments nous per avaluar, hem trobat un tipus d'avaluació creativa.

***L'avaluació pot
ser creativa quan
es barregen les
exigències de la
ciència
(objectivitat) i de
l'art
(subjectivitat)***

Segons Ouellet, l'avaluació pot ser creativa quan es barregen les exigències de la ciència (objectivitat) i de l'art (subjectivitat). La responsabilitat de l'avaluació creativa depèn, aleshores, de l'avaluador i entren en joc diversos factors, la responsabilitat de la situació (fervor de les seves conviccions) i la flexibilitat de la metodologia (composar amb la gent i els esdeveniments).

L'avaluació creativa permet tenir en compte els resultats qualitatius (judici de valor) i els quantitatius (objectiu, estàndard), i així accedir a una varietat d'opcions per captar informacions transmeses per diferents fonts de l'avaluació (afectiva, psicomotora, cognitiva).

En el quadre següent es pot observar com es realitza l'avaluació creativa. En efecte, en cada columna del quadre tenim sinònims relacionats amb els elements cognitius, psicomotors i afectius, que ens permeten barrejar-los, és cert, però també avaluar-los de manera aïllada segons l'etapa de la programació.

Avaluació creativa (Ouellet, 1983)

Temps curt	Temps mig	Temps llarg
coneixement	habilitats	actituds
cognitiu	psicomotor	afectiu
saber	saber-fer	saber-ser
informació	formació	transformació
rendiment	<i>performance</i>	competència

En suma, l'avaluació ha de ser creativa i dinàmica i estar connectada amb els mitjans d'intervenció. *“Potser l'avaluació sembla complexa quan ens referim a l'art. Però no hem d'oblidar que estem treballant en l'ensenyament de l'art i que l'avaluació posa en joc una intervenció pedagògica implicant un ensenyant i varis estudiants que tenen les seves pròpies característiques (gust, actitud, interès...)”* (MEQ, 1981).

L'avaluació es basa en els mitjans d'intervenció. Cal tenir en compte la totalitat de la teoria i de la pràctica durant els tallers i cursos, no només el resultat final. La mesura i l'avaluació tenen com a objectius el procés d'improvisació i de creació, la participació i la implicació, l'autonomia i la responsabilitat, la puntualitat i l'assiduitat.

Si l'avaluació permet a l'estudiant situar-se en un programa de formació, és també un instrument essencial d'anàlisi que permet a l'ensenyant planificar i organitzar les seves activitats a classe. Per a nosaltres, els mitjans d'avaluació en un programa de formació basat en la barreja i el mestissatge són altres mitjans d'intervenció. L'espectador, el crític i l'avaluador d'espectacles, tallers o cursos, són iguals. En efecte, la manera de reaccionar és la mateixa, és un reflex normal que es desenvolupa durant el treball al llarg de l'any, és un comportament quotidià que permet evolucionar i augmentar el rendiment durant els exercicis que segueixen. És la raó per la qual creiem en la importància de la barreja dels mitjans, perquè això permet un comportament normal per part dels participants que consideren l'avaluació com un exercici més i no com un judici, posant en perill la nota per aprovar o suspendre el curs.

Aquest tipus d'avaluació, encara que és eficaç, no ha de ser responsabilitat única del professor, sobretot si busquem un procés d'avaluació just i respectuós de les diferents implicacions incloses en el programa.

D'una manera progressiva, l'avaluació ha de portar al participant a distingir entre el procés i el resultat artístic. Analitzant com se sent, allò que ha

***L'avaluació ha
de portar al
participant a
distingir entre
el procés i el
resultat artístic***

adquirit (teoria i pràctica) i quines són les seves reaccions, el participant pot determinar la seva implicació.

L'avaluació es fa sempre en relació amb els objectius perseguits. Cal identificar els mitjans que permeten ajuntar els elements que serveixen per indicar l'evolució de l'estudiant en relació amb els objectius analitzats. A més, una apreciació qualitativa permetrà adjuntar a l'observació d'aquests elements.

Primer, el professor identifica els factors que cal observar, després els utilitza com a referència durant l'avaluació. El resultat d'aquest procés condueix a l'elaboració d'una reixeta d'anàlisi la utilització i composició de la qual dependrà sempre dels objectius perseguits.

Els següents elements permeten l'avaluació dels estudiants: diàleg entre el professor i l'estudiant, participació en els exercicis, reflexió crítica consignada en un diari personal, reixeta d'objectius i factors observables, fitxa d'autoavaluació i posada en situació dinàmica.

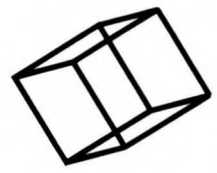
És interessant fer una avaluació grupal de l'activitat d'una manera creativa i dinàmica. Es pot utilitzar: gest, so, objecte, dibuix, lectura... per improvisar individualment o en grup el que representa un dels aspectes que s'han desenvolupat durant els diferents tallers. Fent una anàlisi de si mateix a través de l'avaluació, cada participant manté l'autenticitat de la seva participació a l'experiència.

Els indicadors creatius permeten reforçar les dades quantitatives i qualitatives al llarg de tota l'experiència. En efecte, en viu i en directe, tots els participants emeten comentaris amb: gestos, moviments, sons, paraules, textos, dibuixos..., que ens ajuden a millorar el seu rendiment, el contingut dels exercicis i l'aprenentatge de les tècniques i així augmentar el nivell de competència i coneixement dels estudiants.

L'avaluació creativa és quelcom difícil de presentar de forma escrita ja que és com una representació teatral o un espectacle, efímer i fugaç. Aquest tipus d'avaluació es fa utilitzant el desequilibri i allò lúdic, sinó s'espantla l'espontaneïtat. Els participants mai no saben en què consisteix l'exercici o quan serà executat.

La improvisació teatral es posa al servei de la improvisació pedagògica (Laferrère, 1993) per permetre una expressió individual o col·lectiva que afavoreixi una avaluació lliure, personal i sense judici. Treballar en grup amb un procés creatiu ens porta inevitablement a un producte que es pot avaluar. Per aconseguir-ho, cal tractar l'avaluació de la mateixa manera que els exercicis durant els tallers: sorpresa, joc i plaer.

L'avaluació no és més que un altre exercici. Així i tot, cal identificar qui serà avaluat, qui avaluarà i quins són els criteris d'avaluació. De la mateixa manera que durant un taller, el professor, l'estudiant i el grup tindran un paper definit i s'expressaran sols o col·lectivament.

Per assegurar una integració dels diferents objectius del programa pels participants, és essencial que aquests intervinguin indirectament en el procés d'avaluació. La participació del grup serveix també per al desenvolupament de l'avaluació. L'expressió artística està elaborada com un mitjà de comunicació que implica varies persones. Quan arriba el moment d'avaluar s'ha de seguir la mateixa forma, és a dir, en grup. Durant tot el procés el professor ha participat en el desenvolupament de les diferents etapes; els participants esperen i desitgen la implicació del professor. És normal que aquest avaluï l'estudiant i el grup amb els mateixos mitjans d'avaluació.

Per donar una bona nota, en art com en tota assignatura, s'ha de reconèixer, entre d'altres, els següents elements: la superació de si i dels altres, la passió en l'expressió, la invenció en el procés, l'apropiació creativa d'una idea del grup i la creació en el producte. És a dir, un treball del que podem parlar amb elogi, èmfasi, emoció i plaer.

Els comentaris positius afavoriran aquestes qualitats i els comentaris negatius seran un rebuig i una renúncia a aquesta reivindicació legítima: l'expressió personal i col·lectiva. Sempre s'ha de buscar una manera respectuosa que permeti expressar allò que pensem però amb cortesia. La justificació, que constitueix una enumeració de raons, és una argumentació (relació entre opinions) que ens agrada i moltes vegades la resposta es troba en la formulació de la qüestió.

Hem de fer comentaris constructius que ajudin a corregir els problemes i a millorar els aspectes positius. Per això, s'ha de procedir d'una manera que permeti experimentar diferents mitjans d'avaluació als participants: quantitatiu, qualitatiu i creatiu.

A continuació, presentem diversos exercicis d'avaluació creativa.

1. Actituds

Les expressions són teatrals, els comentaris són pedagògics i els efectes són instantanis sobre el grup que parla i argumenta ja que no té la mateixa percepció dels exercicis.

- *Sol o en equip, davant del grup.*
- *Es pot utilitzar la paraula o no.*
- *S'ha de prendre una actitud que representi un exercici definit abans com a agradable i/o desagradable.*
- *Es repeteix un exercici identificat com a apreciat i/o no apreciat.*

2. Full sobre el terra

La lectura és personal. El foli és anònim. Les respostes són col·lectives. No fa falta intentar identificar qui ha escrit els comentaris. El que és interessant és escoltar i compartir l'avaluació d'alguns tallers i intentar treure alguna cosa que permeti al participant superar-se a si mateix i als altres. L'avaluació es fa com un exercici expressiu i ajuda a millorar els propers tallers.

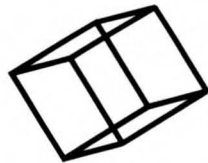
**Intentar treure
alguna cosa que
permeti al
participant
superar-se a si
mateix i als
altres**

- *Cada participant s'aïlla.*
- *Sobre un foli en blanc, idèntic per a tots, s'escriu un comentari positiu.*
- *A l'altra banda s'escriu un comentari negatiu però constructiu.*
- *Després s'ha de deixar el foli sobre el terra, no importa de quin costat.*
- *Quan el participant ha acabat d'escriure s'aixeca i es posa de peu al costat del foli.*
- *Quan tots els participants estan de peu el grup es desplaça entre els folis.*
- *Després d'una estona cada participant s'atura al costat d'un foli, l'agafa i escriu un comentari a cada banda en relació amb el que està escrit.*
- *Es repeteix el mateix procediment, els participants es desplacen en l'espai i busquen un altre foli cada vegada que han acabat d'escriure.*
- *L'exercici s'acaba al senyal del professor, que demana a cadascú que reculli l'últim paper que ha llegit.*
- *Després es forma un cercle.*
- *Els que volen poden llegir el text davant del grup.*
- *Els participants estan convidats a utilitzar la veu d'una manera expressiva per interpretar el text com un poema o una obra teatral.*

3. Els grafitis

Una de les formes més *delinqüents* i més directes que existeixen per expressar-se és el grafiti. Espontani, explosiu i emocional, el grafiti elimina la censura i permet conèixer la reacció "in situ" dels participants. Allibera les tensions i funciona com una catarsi. En efecte, normalment és una forma d'expressar-se prohibida per la societat, però a classe de dramatització és un instrument privilegiat per comunicar-se i no sentir-se censurat.

- *S'ha d'enganxar paper continu sobre la paret de l'aula i deixar bolígrafs per dibuixar i escriure tot el que l'individu i el grup volen dir.*

- *Deixar aquest paper al seu lloc durant alguns dies per permetre una evolució de l'expressió i una contestació a les reaccions.*

Aquest tipus d'avaluació ens serveix per orientar altres tallers, per corregir errors, per millorar exercicis..., però sobretot, i és el més important, per prendre consciència de la opinió del grup en relació amb un mateix.

És interessant la diversitat de percepcions expressades i les respostes originals que sorgeixen al llarg del temps.

La llibertat d'opinió, la duresa de les paraules i allò afectuós es barregen i produeixen un efecte perceptible sobre l'individu i el grup ja que enriqueix els valors socials.

4. El debat

Els objectius que volem aconseguir amb el debat són els mateixos que amb l'exercici del grafiti, és a dir, permetre als participants que s'expressin i no se sentin cohibits. Així i tot, prendre la paraula davant un grup és difícil. És la raó per la qual s'ha de fer el debat de la mateixa manera que s'han fet les retroaccions al final dels tallers. D'una manera lliure, personal i sense judicis.

Per aconseguir els objectius es poden seguir les següents regles:

- una persona parla sempre de si mateix en relació amb els altres,
- no s'ha d'intentar fer un diàleg amb un sol participant, cal compartir els fruits del debat amb tothom,
- s'ha de respectar el silenci i les pauses de reflexió que permeten millorar el debat,
- cada participant pot intervenir, només cal demanar la paraula i esperar el seu torn,
- cal deixar-se sorprendre pels altres,
- s'ha de permetre que allò lúdic pugui influir sobre l'individu i el grup.

L'avaluació creativa ens ha permès reforçar les dades quantitatives i qualitatives al llarg de tota l'experiència.

En efecte, quasi sempre, al final d'un taller hi havia una retroacció expressiva que implicava un cert tipus d'avaluació. En viu i en directe, els participants podien emetre comentaris amb gestos, moviments, sons, paraules, textos, dibuixos..., que ens ajudaven a millorar el seu rendiment, el contingut dels exercicis i l'aprenentatge de les tècniques i així augmentar el nivell de competència i coneixement dels estudiants.

L'avaluació creativa ha estat un instrument molt útil per a les retroaccions i l'adaptació dels grups al nou procés de la barreja que experimentaven per primera vegada.

L'avaluació creativa ha estat també un instrument d'expressió que alguns estudiants han utilitzat durant l'avaluació qualitativa. Utilitzant la barreja, els estudiants han aprofitat l'oportunitat per afegir alguna cosa creativa (dibuixos, exclamacions, fotos...) dins del seu diari personal i així personalitzar el seu treball d'una manera diferent que permetia anar més enllà amb el seu comentari.

Així, hem pogut seleccionar alguns exercicis d'avaluació al final dels tallers, dels quals es poden treure dades per a realitzar una anàlisi. Entre ells, els següents:

a) El joc el lèxic

A final de curs, ens hem proposat compondre d'una manera improvisada un lèxic de totes les paraules significatives que hem utilitzat al llarg de l'experiència.

D'una manera col·lectiva, cada participant podia escriure a la pissarra, per permetre una lectura comú, les paraules que recordava. S'havia de respectar l'ordre col·lectiu i no repetir les ja escrites.

Quan s'havien esgotat les reserves de la memòria, cada un dels participants va escriure, en un o varis fulls, la llista de paraules en una columna.

Després, en una segona columna, i individualment, els participants havien de fer una associació d'idees o donar una definició personal a cada paraula de la llista.

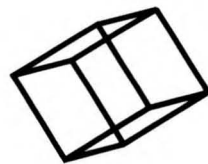
Així poguérem identificar 81 paraules-conceptes amb quasi 39 definicions diferents, perquè entre els dos grups de treball hi havia aquest total d'alumnes matriculats.

Finalment, vam procedir a la lectura de les paraules i a la comparació de les definicions i vam tenir molt plaer en compartir una teoria artísticodidàcticopedagògica d'una manera pràctica i lúdica.

Amb respecte, amb afecte, amb escolta, sense judicis, sense ridícul, sense vergonya... durant l'exercici, i encara després, en la retroacció a aquest exercici, els participants s'adonaren de la multitud de conceptes teòrics que havien après i assimilats al llarg de tot el curs i sense adonar-se'n d'una manera pràctica i lúdica.

A més, sense haver-ho demanat, alguns participants van afegir comentaris a la llista de paraules per reforçar la impressió positiva de l'exercici que havia permès una conscienciació de tot el treball del curs. Una suma impressionant d'esforç individual i col·lectiu, és cert, però també personal i col·laboratiu:

*més val morir de passió que d'avorriment,
si el geni del professor és el geni del grup, l'ensenyament és una
veritable passió.*

b) Diferents formes de teoritzar d'una manera creativa

Un dels exercicis que demanarem als participants va ser inventar una forma personal d'expressar el que més els havia interessat durant el curs en relació amb la teoria artística i pedagògica.

Alguns han escrit cartes d'amor pedagògic, altres han inventat una reixeta en la qual l'alfabet té en compte les paraules que acaben en "ió" i tenen relació amb l'ensenyament de l'art dramàtic. També hi havia una llista de recomanacions que permeten recordar d'una manera senzilla alguns punts teòrics essencials en l'ensenyament. Per exemple:

Els 10 manaments en art dramàtic

- En art dramàtic, tindràs confiança en tu mateix i en els altres.
- Aconseguiràs un objectiu si saps oblidar-lo.
- Acceptaràs que en art dramàtic l'home és la variable més inestable.
- Donaràs als alumnes l'elecció d'expressar-se o no, fer l'exercici o no i sobre tot de fer-lo al seu ritme.
- Com a professor hauràs de comunicar, observar, participar, animar i ensenyar i adaptar-te a totes les situacions.
- Treballaràs el desequilibri i la reflexió, així trobaràs l'equilibri personal.
- Deixaràs el que és racional de banda i confiaràs en els teus sentits.
- Diferenciaràs entre el que és privat i el que és públic, l'individual i el col·lectiu, i la persona i el personatge.
- Participaràs del viscut per l'alumne per portar-lo a un altre nivell de reflexió.
- Acceptaràs totes les percepcions.

Es pot percebre que tot aquest procés avaluatiu està basat en mitjans d'avaluació qualitativa, quantitativa i creativa. Hi ha una barreja dels mitjans i un mestissatge de les persones que avaluen. L'instrument que hem utilitzat per avaluar els estudiants es refereix a un document del ministeri de l'Educació de Québec (MEQ, 1981) que ens ha servit per adaptar els mitjans d'avaluació al nostre treball.

Georges Laferrière. Professor de didàctica. Departament de Teatre
Universitat de Québec a Montreal

Bibliografia

- **Laferrière, G.** (1993): *Improvisación pedagógica y teatral*. Bilbao, EGA.
- **Lamo, E.** (1975): *Juicios de valor y ciencia social*. Valencia, Fernando Torres.
- **MEQ** (1981): *Programme d'études en art*. Québec.
- **Ouellet, A.** (1983): *Evaluation créative*. Sillery, PUQ.
- **Stake, R.E.** (1978): "The Case Study Method in Social Inquiry" in *Educational Research #7*.
- **Wilson, S.** (1977): "The Use of Ethnographic Techniques" in *Educational Research #1*.